

فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر

سال هشتم، شماره ۱۹، بهار ۱۴۰۱، ص ۷۸-۹۳

نگرشی بر جرم انگاری حیوان آزاری و حمایت های آن

در قوانین موضوعه ایران و اسناد بین المللی^۱

شهلا ستوده^۲

آرام رجب زاده^۳

چکیده

ظلم به حیوانات از جرایم شناخته شده در حوزه های قضایی مختلف است. تدارک آب و خوراک مناسب، شرایط زیستی و روانی صحیح و لزوم دسترسی به بهداشت و درمان از جمله مهم ترین حقوق حیوانات می باشد که در حقوق داخلی، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین کیفری به این مسئله به طور خاص توجه شده است و در عرصه بین المللی نیز اسناد بین المللی متعددی در زمینه حفاظت محیط زیست حمایت از حقوق حیوانات منعقد شده است ولی با این وجود شاهد نقض گسترده حقوق حیوانات در سطح ملی و بین المللی می باشیم. متأسفانه مقررات کیفری ایران از این جهت بسیار ناقص بوده و به جز مقررات معدودی، مستند عام در این خصوص ندارد. با توجه به عدم وجود بسترهای فرهنگی لازم در ایران و وجود رگه هایی از مذهب در قوانین، در حال حاضر قوانین سختی در خصوص جرم انگاری حیوان آزاری در مقررات کیفری ایران وجود ندارد و آزار و کشتار حیوانات رواج بسیاری در ایران دارد که عدم حمایت از امنیت زیست حیوانات و مجازات نشدن آزاردهندگان، اعتراضات فراوانی را به همراه داشته است. در تحقیق حاضر، سعی بر این است با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی جرایم علیه حیوانات و حقوق آنان را مورد بررسی قرار دهیم.

واژگان کلیدی: حیوان آزاری، جرم انگاری، حقوق حیوانات، اسناد بین المللی، ایران

^۱ - تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۳/۷

^۲ کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران، عضو انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد

^۳ دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، ایران، عضو انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد

مقدمه

حیوانات از جمله آفریدگان خداوند در محیط زیست هستند. در طول تاریخ، انسان به شیوه‌های مختلف و بر مبنای دلایل متعدد و متفاوت، حیوانات را در راستای رفع نیازمندی‌های گوناگون خود مورد استفاده قرار داده است. در کنار این، گاه شاهد آزار و صدمه به حیوانات بوده‌ایم. امروزه بحث از جایگاه حیوانات در نظام حقوقی و حقوق آن‌ها، از جمله مباحث مطرح در حوزه‌ی حقوق محیط زیست است. هر موجودی دارای یکسری از حق‌ها است، حیوانات نیز به عنوان بخشی از هستی دارای حقوقی هستند و چون هدف از وضع قواعد، حمایت از حق‌هاست و حق‌ها با تشکیل جامعه معنا می‌یابند، هر جامعه‌ای برای استقرار و استمرار حیات، نیاز به وجود قواعدی دارد که ضرورت همزیستی اجتماعی، وجود این قواعد را توجیه می‌کند. حق حیات، حق تغذیه، حق تولید مثل، حق بهداشت و درمان رایگان، دوستی و احترام با حیوانات و منع فریب و آزار آن‌ها، از جمله حقوقی است که می‌تواند مبنایی برای حمایت حقوقی از حیوانات مدنظر قرار گیرد.

در حمایت از حیوانات، در صورت وجود شرایط و مبنای حمایت، علاوه بر راهکارهای غیرحقوقی از راهکارهای حقوقی غیرکیفری و کیفری نیز می‌توان استفاده کرد. حمایت کیفری که از طریق جرم‌انگاری صورت می‌پذیرد در قالب ممنوعیت ضرر و صدمه، غیر اخلاقی بودن عمل و خدشه به همزیستی، توجیه وجودی می‌یابد که بر اساس این مبنای، می‌توان از حیوانات، حمایت کیفری کرد. متأسفانه در نظام حقوقی ایران، مدل خاص و مشخصی در راستای چگونگی حمایت از حیوانات وجود ندارد و جز برخی مقررات پراکنده، سیاست‌گذاری کیفری ایران در این حوزه، منطبق با مبنای و اصول حمایت کیفری نیست.

۱- کلیات

در این بخش نخست به مفهوم و تعریف حیوان‌آزاری و حقوق حیوانات می‌پردازیم، سپس سایر موارد را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهیم.

۱-۱- مفهوم حیوان آزاری

حیوان آزاری یا جنون حیوان آزاری پدیده‌ای مذموم است که به مفهوم آزار رساندن به حیوانات از روی خوشی و اغلب برای کسب لذت جنسی می‌باشد. این اصطلاح برای اولین بار توسط یک روانشناس آلمانی به نام ارنست بورنمن رایج شده است که منشا آن رفتار فرد برای کسب لذت است. در حقیقت از نظر علم روانشناسی نوعی رفتار مخرب و انحراف در سوء استفاده از جانوران بوده است که سبب آزرده شدن حیوان و به نوعی ارضای فرد منحرف می‌شود. این پدیده مقید به زمان خاصی نیست بلکه در سال‌های اخیر رشد چشمگیری داشته است. آنچه که سبب تألم خاطر افراد جامعه می‌شود و این عمل را تشدید می‌کند، انتشار تصاویر این بدرفتاری‌ها است. اما بایستی به این نکته توجه داشت که این چنین نیست که اگر تصاویر شکنجه و آزار دادن حیوانات منتشر نشد یا منتشر گردید و یا عرف یک منطقه آزرده خاطر نشد، عمل حیوان آزاری رخ نداده است. اما متأثر شدن عرف داخل در چیستی و ماهیت این پدیده نیست اگرچه می‌توان از آن برای جرم انگاری و مجازات عاملان آن استعانت جست، بلکه آنچه مقصود است صرف رفتارهای آزردهنده و شکنجه کردن حیوان به هر نحوی می‌باشد. در نتیجه در تعریف حیوان آزاری بایستی گفت وارد ساختن بی‌دلیل هر نوع آسیبی به حیوانات است که به شیوه‌های مختلف همچون آزار فیزیکی، آزار روانی، بی‌توجهی و عدم رسیدگی مثل تامین نکردن آب و غذا، سرپناه و دیگر موارد صورت می‌پذیرد، تا حدی که سلامت آن به خطر بیفتد. در حقیقت حیوان آزاری عنوان عامی است که به فعل خاصی اطلاق نمی‌شود بلکه هر فعل یا حتی ترک فعلی که عمداً و بدون هیچ ضرورت خاصی انجام شود و به حیوان آسیبی وارد کند، در دامنه تعریف حیوان آزاری قرار می‌گیرد (محسنی دهکلانی و رضائزاد، ۱۳۹۷: ۱۱۵).

۱-۲- انواع حیوان آزاری

انواع حیوان آزاری شامل حیوان آزاری فعال و منفعل هستند که در این قسمت نخست حیوان آزاری فعال و سپس منفعل بررسی می‌شود.

۱-۲-۱- حیوان آزاری فعال

مقصود از حیوان آزاری فعال آن است که شخص با توسل به ارتکاب رفتارهای متعدد موجبات آسیب و آزار جسمانی حیوان را فراهم می آورد و به بیان دیگر، مرتکبان این نوع از حیوان آزاری با به کارگیری رفتارهای مختلف موجبات صدمه به جسم حیوان را فراهم می آورند. ساخت و توزیع ویدیوهای له شدگی، یکی از جلوه های حیوان آزاری جسمی را تداعی می کند. یکی از مهمترین جلوه های حیوان آزاری فعال، کتک زدن است. در این ارتباط احتمال دارد ادعا شود که بعضی مواقع، زدن حیوانات با قصد آموزش آنها صورت می گیرد و در نتیجه این رفتار از حیث مطیع کردن حیوانات نباید آزار تلقی گردد. در این باره چنین بایستی بیان کرد که هدف، وسیله را توجیه نمی کند. بدین جهت، ایراد درد و رنج به حیوانات با هر هدفی که باشد موجبات آزار آنها را فراهم می آورد. دومین مورد از حیوان آزاری فعال برقراری رابطه جنسی با حیوانات است. این حیوان آزاری در دسته رفتارهایی قلمداد می شود که از دیرباز با نکوهش از آن یاد شده است. این رفتار بنابر باور دین مسیحیت به عنوان جرم علیه خدا و طبیعت احتساب می شود. در حیوان آزاری جنسی، استفاده از حیوان در جهت به دست آوردن لذت جنسی است. در نتیجه دامنه ارتباط جنسی با حیوان می تواند از تماس جنسی تا رابطه جنسی وسعت پیدا کند.

یکی دیگر از موارد حیوان آزاری فعال، عقیم سازی است. گاهی عقیم سازی حیوانات محصول این تصور اشتباه است که چنین عملی سبب رشد بیشتر حیوان و چاق شدن او می شود. یکی دیگر از موارد حیوان آزاری سوزاندن است که می تواند مثل سوزاندن با سیگار یا اسید پاشی و یا موارد دیگر باشد. همچنین، مسموم کردن و به مبارزه انداختن حیوانات و انباشت حیوانات در شرایط نامناسب از دیگر موارد حیوان آزاری فعال است (مشکات، ۱۳۹۸: ۱۷۷-۱۷۵).

۱-۲-۲- حیوان آزاری منفعل

نوع دیگری از آزار حیوانات به حیوان آزاری منفعل یا مبتنی بر غفلت مربوط می شود. این نوع از حیوان آزاری به صورت ترک فعل محقق می شود. حیوان آزاری ناشی از غفلت می تواند به صورت عمدی و بدون قصد عملیاتی شود. دسته ای از نویسندگان حیوان آزاری مبتنی بر غفلت را همان خودداری از رسیدگی به نیازهای اساسی حیوان

تبیین کرده‌اند. بدین سبب، تیمار نکردن، خوراک ندادن، درمان نکردن حیوان آن هم در موقعی که شرایط جدی پزشکی وجود دارند، مشمول این نوع از حیوان آزاری می‌شوند (همان، ۱۷۹).

۳-۱- مفهوم و تعریف حقوق حیوانات

منظور از حقوق حیوانات، حقوق مساوی یا مشابه با انسان‌ها نیست زیرا ساختار فکری و اجتماعی حیوانات بسیار ساده‌تر از انسان‌ها است. حیوانات به الگوهای پیشرفته اجتماعی و سیاسی نیاز ندارند بلکه به آزادی، نور مناسب، فضای کافی برای نشان دادن رفتارهای طبیعی خود، غذای طبیعی و همراهی با هم‌نوعان خود نیاز دارند (جوادی و مسعودی، ۱۳۹۲: ۲۲).

حقوق حیوانات شاخه‌ای از حقوق محیط زیست است که وظایف و مسئولیت‌های قوای حاکم و دول و تکالیف اشخاص را در قبال حیوانات و محیط زیست مشخص می‌کند و از طرفی بیانگر حقوق طبیعی حیوانات است که شارع برای موجودات ذی روح غیر انسان مقرر داشته و وضع نموده است که به سرشت حیوانات و رفتار طبیعی آنان متکی است (حسینی، ۱۳۹۰: ۳۸).

احترام به حقوق حیوانات مستلزم علاقه به آنها نیست. همانطور که به حقوق انسانی تمام افرادی که با آنها در ارتباط هستیم احترام می‌گذاریم، در حالی که لازم نیست آنها را دوست داشته باشیم. هر چند در اسلام بر شفقت و مهربانی با حیوانات تاکید شده است. با این اوصاف مراد از حقوق حیوانات حق حمایت است زیرا آنان قدرت مطالبه حق خود را ندارند، در نتیجه ما وظیفه داریم به حمایت از آنها اقدام کنیم (صرافی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۰).

۲- حقوق حیوانات در قوانین موضوعه ایران و اسناد بین‌المللی

در زمینه حفاظت از انواع گونه‌های جانوری، هر کشوری مجموعه قوانین ویژه خود را دارا است. این قوانین به طور سنتی در کشورهای انگلوساکسون و کشورهای شمالی جدی‌تر از کشورهای مدیترانه‌ای است. در حقوق ایران مواد محدود و پراکنده نسبت به حفاظت از گونه‌های جانوری به چشم می‌خورد (بوفر، ۱۳۷۵: ۱۶۶).

پیش‌بینی و در نظر گرفتن حقوق حیوانات در قالب قانون اساسی به جهت حمایت از آنها می‌تواند بسیار مفیدتر واقع شود و قانونی‌سازی حقوق حیوانات به عنوان یک اصل می‌تواند دستیابی به این مهم را فراهم آورد.

زیرا قانون اساسی یک کشور نشان دهنده اصول و چارچوب‌ها و پایه‌های اعتقادی و فرهنگی یک ملت است که مهربانی با حیوانات یکی از عوامل تمدن یک ملت می‌تواند باشد که در این میان قانون‌گذار ایران به صورت غیرمستقیم و کلی به حقوق محیط زیست توجه کرده است و در اصول ۴۳، ۴۵ و ۵۰ قانون اساسی اشاره‌هایی به حقوق محیط زیست داشته است (خلیلی، ۱۳۹۶: ۸۹).

علاوه بر آن، در قانون مدنی نیز نیم‌نگاهی به حیوانات به صورت پراکنده داشته است که از جمله آن می‌توان به ماده ۱۴ و ۱۷ قانون مدنی اشاره نمود که حیوانات را در حکم مال غیرمنقول می‌داند، البته از جهت صلاحیت محاکم و توقیف اموال. همچنین، یکی از مهم‌ترین موادی که در قانون مجازات اسلامی در ارتباط با حیوانات آمده است، ماده ۶۷۹ قانون مجازات اسلامی است که مقرر می‌دارد: «هر کس به عمد و بدون ضرورت حیوان حلال گوشت متعلق به دیگری یا حیواناتی که شکار آنها توسط دولت ممنوع اعلام شده است را بکشد، تلف یا ناقص کند، به حبس از ۹۱ روز تا ۶ ماه یا جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم می‌شود» (همان، ۹۱-۹۰).

عناصر زیست محیطی از جمله گونه‌های جانوری به سادگی مرزهای سیاسی را در می‌نورند، این گونه‌ها مرز نمی‌شناسند و همین عامل سبب شده تا اسناد بین‌المللی مهم‌ترین وسیله جهت حفاظت از این گونه‌ها و زیستگاه‌های آنها تلقی شود و به همین جهت اسناد متعدد بین‌المللی درباره تضمین حفاظت از گونه‌های وحوش و زیستگاه‌های آنها در نیمه دوم قرن ۲۰ تنظیم گردید (مجله علوم طبیعی حمایت کیفری از گونه‌های جانوری در ایران، ۱۳۸۸: ۷۷).

سند بین‌المللی، عنوان عامی است که شامل تمامی توافقاتی که میان تابعان حقوق بین‌الملل به صورت مکتوب بر طبق مقررات حقوق بین‌الملل تنظیم شده باشد. اسناد بین‌المللی نیز می‌توانند عنوان‌های متفاوتی همچون معاهده، قرارداد، کنوانسیون و دیگر موارد داشته باشند (فیروزی، ۱۳۸۴: ۲۰-۱۷).

علل تبدیل شدن حفاظت از محیط زیست و حیوانات به یک دغدغه جهانی و در سطح بین‌المللی را می‌توان توجیه کرد که حفاظت از گونه‌های جانوری یک موضوعی نیست که اثرات به هم خوردن آن اختصاص به یک منطقه خاص داشته باشد. بلکه به هم خوردن حیات طبیعی یک منطقه یا گونه خاص جانوری اثرات زیانباری را

در مناطق دیگر در پی خواهد داشت و لذا بحران محیط زیست و حیوانات به یک موضوع بین‌المللی تبدیل شده و سازمان‌های بین‌المللی از سال‌ها قبل در پی چاره‌جویی برای حفاظت از محیط زیست طبیعی بودند. لذا معاهدات و کنوانسیون‌هایی را در این زمینه به تصویب رسانده‌اند که سبب شده است تا حقوق حیوانات در سطح بین‌المللی نیز نمایان گردد (امیر ارجمند، ۱۳۷۳: ۳۲۹).

مضاف بر اینکه، معاهدات و موافقت‌نامه‌های زیست محیطی به عنوان یکی از مهم‌ترین و معتبرترین منابع حقوق، تاثیر آشکاری در توسعه این رشته از حقوق داشته است و نیز کنوانسیون‌های متعددی وجود دارد که از میان مجموع معاهدات زیست محیطی تاکنون حدود ۱۸ کنوانسیون و پروتکل مورد پذیرش جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است و سازمان حفاظت از محیط زیست به عنوان مجمع ملی، اجرای اکثر این معاهدات را بر عهده دارد. از جمله این کنوانسیون‌ها که جنبه جهانی پیدا کرده است و در رابطه با حمایت از حیوانات است و همچنین ایران نیز به آن پیوسته است می‌توان به کنوانسیون تنوع زیستی، کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوری و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض و نابودی و کنوانسیون حمایت از گونه‌های وحشی مهاجر اشاره نمود (مباشری، ۱۳۹۳: ۱۷۷).

همچنین اسناد بین‌المللی بسیاری در زمینه حقوق حیوانات به تصویب رسیده که از جمله کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجر حیوانات وحشی ۱۹۷۹ موسوم به سی ام اس، کنوانسیون تالاب‌های بین‌المللی به ویژه به عنوان زیستگاه پرندگان آبی ۱۹۷۱ کنوانسیون رامسر، موافقت‌نامه لوساکا در مورد فعالیت‌های اجرای مشارکتی در جهت تجارت غیرقانونی گیاهان و جانوران وحشی ۱۹۹۴، کنوانسیون میراث جهانی ۱۹۷۲، یادداشت تفاهم در ارتباط با حفاظت و احیای گوزن بخارا ۲۰۰۲، موافقت‌نامه ۱۹۹۵ ذخایر ماهی‌ها، کنوانسیون بین‌المللی حفاظت از ماهی تن اقیانوس اطلس ۱۹۶۶ و حفاظت از منابع زنده دریایی قطب جنوب ۱۹۸۰ (موثقی، ۱۳۹۹: ۷۸).

۲-۱- حمایت از حقوق حیوانات در قوانین ایران

اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حفاظت از محیط زیست را یک وظیفه همگانی تلقی می‌کند و به موجب این اصل فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن به وجود می‌آید ممنوع می‌باشد که قانون مدنی مصوب ۱۳۰۴ ایران باب ششم خود را به شکار اختصاص داده است که بررسی مواد مندرج در این باب چنین بیان می‌کند که این مقررات از باب مالکیت بوده و به طور مستقیم

ارتباطی به محیط زیست ندارد و احتمالاً بتوان آن را اولین گام قانونی در حقوق ایران دانست. همچنین، در دیگر قوانین از جمله ماده‌ی ۱ قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و قاچاقچیان مسلح مصوب ۱۳۵۰، ماده ۱ لایحه قانونی مجازات صید غیر مجاز از دریای خزر و خلیج فارس مصوب ۱۳۵۸، ماده‌ی ۲۲ قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴ نیز مقرراتی در باب حفاظت از گونه‌های جانوری پیش‌بینی نموده است (حاجی بابا و مجدلی، ۱۳۹۲: ۱۸۰-۱۷۹).

۲-۲- حمایت از حقوق حیوانات در اسناد بین‌المللی

نهضت حمایت از محیط زیست در عرصه‌ی بین‌المللی به نیم قرن قبل باز می‌گردد و حفاظت و حمایت از آن دارای آن حدی از اهمیت می‌باشد که اقدامات بین‌المللی تا جایی پیش رفته که نهاد قضایی غیر دولتی در حمایت از محیط زیست خواستار مجوز برای رسیدگی به مسائل مربوط به زیست محیطی شده است. از آن زمان تاکنون ۳۰۰ معاهده‌ی چند جانبه و ۱۰۰۰ معاهده‌ی دو جانبه و ۷۰ سند بین‌المللی در این زمینه منعقد شده است که از جمله کنوانسیون تنوع زیستی ۱۹۹۲ مشهور به کنوانسیون ریو، کنوانسیون زیستی محیط دریای خزر ۱۹۹۵، کنوانسیون اروپایی وین برای حفاظت از لایه اوزون ۱۹۸۵ و امثال آن که بخش قابل توجهی از این تلاش‌ها به موضوع حمایت از گونه‌های جانوری مربوط می‌باشد. ایضاً اینکه، اعلامیه‌ی ۲۶ آوریل ۲۰۰۲ دهلی نو ضمن تأکید بر وظیفه‌ی دولت‌ها بر مدنظر قرار دادن نیازها و مطالبات نسل‌های آینده، حفاظت و حمایت و تقویت محیط زیست طبیعی، علی‌الخصوص مدیریت صحیح سیستم آب و هوا، تنوع زیستی، جانوران و گیاهان را مسائل و میراث مشترک بشریت می‌داند. علاوه بر آن، اعلامیه جهانی حقوق حیوانات در ۱۵ اکتبر ۱۹۷۸ با هدف شناسایی جهانی بعضی حقوق برای حیوانات با تلاش یونسکو در پاریس به تصویب رسیده است (همان، ۱۸۵-۱۸۲).

۳- جرایم علیه گونه‌های حیوانی

در حوزه حقوق حیوانات؛ جرم، رفتار غیر قانونی است که با نقض قوانین داخلی این حوزه یا مقررات محیط زیست همراه است و ارتکاب آن موجب تعقیب و اعمال ضمانت اجرای کیفری علیه وی می‌شود. نتیجه این رفتار می‌تواند به آسیب دیدن، کشته شدن و یا انقراض گونه حیوانی، به فروش رفتن و یا استثمار و بهره کشی آنان منجر شود. از منظر جرم شناسی گونه‌های حیوانی، جرم علیه گونه‌های حیوانی عبارت از هر رفتاری است که با ورود درد، رنج و یا مرگ حیوان منجر شود یا حقوق رفاهی آن را به مخاطره اندازد. در این میان، سوء رفتار

با حیوانات به اشکال مختلف و به صورت فیزیکی، روانی یا احساسی و با استفاده از رفتار مثبت سوء رفتار یا فعل منفی بی‌مبالاتی و به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم، همواره با سوء نیت یا بدون سوء نیت قابل تحقق است. البته باید توجه داشت که برخی از اشکال سوء رفتار مانند ذبح، شکار و صید ممکن است از نظر اجتماعی مقبول باشد. اهداف جرم شناسان گونه‌های حیوانی از مطالعه جرایم علیه گونه‌های حیوانی این است که مجریان قانون را وادار سازند تا آمار و اطلاعات دقیقی از بزه‌کاران و حیوانات قربانی شده در این حوزه در اختیار جامعه قرار دهند تا به پدیده بزه دیدگی گونه‌های حیوانی به عنوان یکی از اولویت‌ها در تصمیم‌گیری‌های خویش توجه نمایند (بادشمال شیشون، ۱۳۹۸: ۷۱).

۳-۱- جرم انگاری ظلم به حیوانات

ظلم به حیوانات از جرایم شناخته شده در حوزه‌های قضایی کشورهای مختلف است. اما متأسفانه مقررات کیفری ایران از این جهت بسیار ناقص بوده و به جز مقررات معدودی، مستند عام در این خصوص ندارد. در جرم انگاری با مبنای فایده رفتاری می‌تواند جرم باشد که مضر بوده و با جرم شناختن آن دفع ضرری صورت گیرد. البته این ضرر ناشی از جرم می‌تواند متوجه فرد یا جامعه باشد. قوانین ابتدایی ظلم به حیوانات در غرب که از نیمه قرن نوزدهم شروع شد، ناظر به ظلم به حیوان دیگری بود که بعداً این جرم به ظلم نسبت به حیوان خود نیز گسترش یافت و در مرحله بعد ظلم به هر حیوانی اعم از اینکه به فرد خاصی تعلق داشته یا نداشته باشد، جرم انگاری شد (یزدیان جعفری، ۱۳۹۴: ۱۷۹-۱۷۶).

ظلم به حیوانات یکی از جرایم شناخته شده در قوانین کشورهای مختلف است، این جرم اختصاص به کشورهای غربی نداشته و حتی در کشورهای آسیایی و آفریقایی پیش بینی شده است (همان، ۱۸۹).

۳-۲- مصادیق ممنوعیت آسیب رساندن به حیوان

مصادیق ممنوعیت آسیب رساندن به حیوانات، مصادیق عینی و قانونی است که در مصادیق عینی می‌توان به ممنوعیت کشتن حیوان اشاره کرد که در آن‌ها به صراحت از کشتن حیوانات نهی شده است و حتی در بعضی از آن‌ها این کار را موجب عذاب الهی و مواخذه در روز قیامت معرفی کرده است. همچنین، مورد دیگر که ممنوعیت شلاق زدن به حیوان است که در متون روایی و فقهی، زدن حیوانات خواه با شلاق و خواه با شیء دیگر مورد

نکوهش قرار گرفته است و ممنوع اعلام شده است و همواره بر رفتاری آکنده از شفقت و مهربانی با حیوانات تاکید شده است. موارد جواز زدن حیوان به صورت استثناء که در مواردی هنگام استفاده از حیوان شلاق زدن آن تجویز شده است که البته این موارد محدود می باشد. نمونه دیگر مصادیق عینی از جمله ممنوعیت زدن به صورت حیوان، ممنوعیت عقیم نمودن و مثله کردن حیوان، ممنوعیت سوزاندن حیوان و منع پی کردن حیوانات است. در مصادیق قانونی به مواردی از جمله حمایت از حیوانات در قانون ایالت ایلینویز ایالات متحده آمریکا مصوب دسامبر ۲۰۰۷ می توان اشاره کرد (نادری، ۱۳۹۷: ۵۲-۴۸).

۳-۳- ضمانت اجرای جرم انگاری علیه حیوانات

با وقوع جرم، عکس العمل جامعه یا به صورت مجازات است یا اقدام تامینی. خود مجازات ها مطابق ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی به چهار دسته حد، قصاص، دیه و تعزیر تقسیم می شوند. بفرض که حیوان آزاری جرم انگاری شود، در مرحله تعیین کیفر برای مرتکب باید آن را در زمره جرایم تعزیری دانست. براساس موازین فقهی میزان کیفرهای تعزیری در اختیار قاضی است و مسائلی مثل اهمیت و شدت جرم ارتكابی، شخصیت مرتکب، اوضاع و احوالی که تحت تاثیر آن جرم ارتكاب یافته در تعیین مقدار کیفر موثر است. همچنین، جزای نقدی، شلاق، حبس، مجازات تکمیلی و اقدامات تامینی و تربیتی از دیگر موارد ضمانت اجرای جرم انگاری تلقی می شوند (بادشمال شیشوان، ۱۳۹۸: ۱۰۵-۱۰۰).

۴- سازوکارهای حمایت کیفری از حیوانات

یکی از نشانه های پیشرفت و توسعه یک کشور گسترده بودن فضای سبز و جلوگیری از تخریب آن و تنوع گونه های مختلف جانوری است. باتوجه به پتانسیل بالای محیط زیست و منافع بی شماری که پیشرفت در این زمینه برای دولت ها به ارمغان می آورد، کشورها از یک طرف مبادرت به تنظیم قواعد مربوط به بهبود و ارتقای سطح کیفی محیط زیست می نمایند و از سوی دیگر نسبت به تخطی از اصول و قواعد مربوطه، ضمانت اجراهای مختلفی اعم از کیفری و غیر کیفری را پیش بینی می نمایند. یکی از موضوعاتی که به عنوان مانعی بر سر دولت ها جهت توسعه در این زمینه می باشد، بحران شکار و صید غیرمجاز گونه های جانوری می باشد که بعضاً سبب

انقراض نسل گونه های کمیاب شده و نتیجتاً ایراد خسارت های گوناگون بالفعل و بالقوه به یک کشور را به دنبال خواهد داشت (نادری، ۱۳۹۷: ۸۷).

۴-۱- اقدامات سازمان های غیردولتی در حمایت و اجرای حقوق حیوانات

نخستین سازمان حامی حقوق حیوانات در محور رفتار خشونت آمیز علیه حیوانات در انگلستان و سازمان های متعدد در جهت رفاه حیوانات در ایالات متحده و کانادا، مثل انستیتوی رفاه حیوانات، موسسه آمریکایی شفقت، انجمن جلوگیری از رفتار خشونت آمیز علیه حیوانات بریتیش کلمبیا، هر یک مکانیسم خاصی در طرح شکایت، احقاق حق و جلوگیری از نقض حقوق حیوانات دارند. چنین به نظر می رسد که هر یک از این سازمان ها خودبسنده عمل می کنند. با این حال، اقدامات این سازمان ها می تواند به شکل گیری معیارهای حداقلی مورد پذیرش بیانجامد که شرکت های تهیه و تولید فرآورده های غذایی یا حتی بهداشتی، دارویی، پوشاک و خدماتی نیز برای حفظ اعتبار خود در بازار و همچنین مطلوبیت شان از حیث خریدار، آرم مجوز اعطایی این موسسات را به عنوان دلیلی بر کیفیت بالای محصول خود بر کالاهایشان درج کنند و این نیازمند داشتن استانداردهای لازم و توصیه شده از سوی این سازمان ها است. علاوه بر اینکه هر سازمان تنها به برخی ابعاد و زمینه های خاص توجه می کند به تمامی زوایا نمی پردازد، گاهی تفاوت های موجود به اندازه ای است که نمی توان به قدر متیقن دست یافت. مسئله دیگری که همچنان باقی می ماند این است که این استانداردها و کم و کیف اطلاع از آنها برای هر مصرف کننده مقدور نیست، مگر برای مصرف کننده ای که تا حدودی با حقوق حیوانات در ارتباط بوده و از طرفی هم با لوگوی سازمان مربوطه آشنایی داشته باشد. اگرچه بعضی از طرفداران حقوق حیوانات بر این باور هستند که برچسب گذاری و ارائه اطلاعات آماری بر ارقام مصرفی به عنوان بهترین نوع حمایت عملی از حقوق حیوانات می باشد. در رای گیری که در ایالات متحده آمریکا به عمل آمده است، دو سوم آمریکایی ها این امر را که حیوانات نباید مورد آزار قرار گیرند و مانند انسان ها از حقوقی بهره مند باشند را پذیرفته اند. هر چند که این امر فقط انعکاسی از قضاوت برخی گروهی خاص در این خصوص نبوده و نشان از باوری اجتماعی است که کم و بیش از سوی قالب مردم مورد قبول واقع شده تا با توجه به توسعه سازمان ها و جنبش های حمایت از حقوق حیوانات و با تکیه بر وجدان جمعی، قوانین و مصوبات دولت ایران را نیز تحت تاثیر قرار دهد اما هنوز تا تحقق نقشه برجسته این اهرم های فشار در تحقق مفهوم حقوق حیوانات فاصله بسیاری است (شهبازی، ۱۳۹۱: ۴۹-۴۸).

۴-۲- نهادهای بین‌المللی و اتحادهای حقوق حیوانات

در این مورد می‌توان به موسسه رفاه حیوانات، صندوق بین‌المللی پرندگان شکاری، سازمان تساوی حیوانات، صندوق بین‌المللی رفاه حیوانات، جامعه جهانی حمایت از حیوانات، سازمان دوستان حیوانات، سازمان دفاع از حیوانات، اتحاد بدون خز، جامعه بین‌المللی حقوق حیوانات اشاره نمود (فرخ، ۱۳۹۲: ۵۰-۳۵).

نتیجه‌گیری

بقای نسل انسان و سلامتی او در گروی بهره‌مندی از محیط زیست پاک و سالم و برخوردار از گونه‌های متنوع جانداران است و از آنجا که گونه‌های جانوری مرز نمی‌شناسد و مربوط به تمام بشریت است، اسناد بین‌المللی می‌توانند به عنوان وسیله‌ای در راستای حمایت و ارتقاء حقوق حیوانات به حساب آیند. رفتارهای آسیب‌زا با حیوانات شامل عقیم‌سازی حیوانات اهلی، شلاق زدن، ترساندن، داغ نهادن، سوزاندن، مثله کردن حیوانات اهلی، فلج کردن، کندن پوست، اکل نامشروع، ذبح غیر شرعی، شکار، استفاده از حیوانات در مسابقات و آزمایشگاه‌ها می‌باشد.

حیوانات مورد استفاده در امورات پژوهشی، باید از امکانات رفاه نسبی همه‌جانبه برخوردار باشند. آنها باید به درستی نگهداری و تغذیه شوند و از محیط امن و راحت و رژیم غذایی مناسب و آب، تمیز کردن قفس و تعویض بستر در فواصل مناسب زمانی در طول هفته و تعطیلات بهره‌مند گردند. نظام حقوقی ایران در زمینه حمایت از حقوق حیوانات صرف نظر از پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی، در قوانین خود نیز اقدامات در خور توجهی انجام داده است.

در خصوص خشونت علیه حیوانات علل و عوامل زیادی دخیل هستند. علل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی در زمره عوامل زمینه‌ساز بروز خشونت می‌باشند. اگر نهاد خانواده وظایف خود را به درستی و حول محور صداقت انجام دهد، امکان اینکه میزان اثر‌پذیری فرد از محیط و سایر عوامل موثر به حداقل برسد وجود دارد. از طرف دیگر تاثیر عوامل فرهنگی و اقتصادی حاکم بر جامعه را نمی‌توان در تحولات رفتاری افراد نادیده انگاشت. شناخت بزهکاران و انگیزه‌های آنها برای ارتکاب جرایم علیه گونه‌های حیوانی از اهمیت خاصی در مطالعات جرم‌شناسی گونه‌های حیوانی برخوردار است. برای تعیین انگیزه‌های ارتکاب جرم علاوه بر استفاده از مطالعات بخش‌های دولتی، از یافته‌های سازمان‌های مردم‌نهاد نیز استفاده می‌شود. وجود خلأهای در قوانین و مقررات،

عدم نظارت بر نهادهای مسئول حقوق حیوانات ناشی از ضعف مجریان قانون است و خرید دادگاه در سطح ملی و بین‌المللی و عدم مجازات متهمان از عواملی هستند که جرایم گونه‌های حیوانی را تشدید می‌کنند. در برخی از موارد مبارزه با مرتکبان جرایم علیه گونه‌های حیوانی در اولویت‌های دستگاه عدالت کیفری قرار نمی‌گیرد و در زمان تخصیص منابع، هزینه کمی برای آن در نظر گرفته می‌شود و صرف تصویب قوانین و مقررات کافی نیست بلکه باید نهادهایی وجود داشته باشد که قانون را با قطعیت اجرا نمایند. برای پیشگیری و مبارزه با انحرافات اجتماعی به معنای اعم و رفتارهای خشونت آمیز نسبت به حیوانات به معنای اخص باید به اجرای راهکارهای فرهنگی و وضع مجازات‌های تکمیلی توجه خاص شود و ضروری است ضمن تدوین قوانین در این زمینه راهکارهای قانونی با قاطعیت اجرا شود. امید است که در سال‌های آینده تحولات جدیدی در قوانین حمایت از حقوق حیوانات در بعد داخلی و بین‌المللی صورت گیرد و گسترش سازمان‌های مردم نهاد و فعالیت آنها روند این تحولات را سرعت بخشد.

منابع و مأخذ

کتاب‌ها

- ۱- حسینی، عباس (۱۳۹۰)، *حقوق حیوانات در ایران و اسناد بین‌المللی*، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد
- ۲- مباشری، دلارا (۱۳۹۳)، *حمایت کیفری از حیوانات در نظام حقوقی ایران*، چاپ اول، انتشارات راشدین

مقاله‌ها

- ۳- امیر ارجمند، اردشیر (۱۳۷۳)، *حفاظت از محیط زیست و همبستگی بین‌المللی*، *مجله تحقیقات حقوقی*،

شماره ۱۵، صص ۴۳۶-۳۲۵

- ۴- جوادی، محسن؛ مسعودی، اصغر (۱۳۹۲)، *حقوق حیوانات از منظر اسلام*، نشریه پژوهش‌های اخلاقی،

سال چهاردهم، شماره ۲، صص ۴۸-۲۱

- ۵- خوشیاری حاجی بابا، رزاق؛ مجدی، علی (۱۳۹۲)، *حمایت از حیوانات در قوانین ایران و اسناد بین-*

المللی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال هفتم، شماره ۲۶، صص ۱۹۲-۱۷۱

- ۶- شهبازی، آرامش (۱۳۹۱)، *تاملی در نظریه و رویه حقوق حیوانات، فصلنامه پژوهش حقوق، سال چهاردهم، شماره ۳۶، صص ۲۷-۵۶*
- ۷- محسنی دهکلانی، محمد؛ رضا نژاد، علی (۱۳۹۷)، *تحلیل پدیده حیوان آزاری در فقه امامیه و حقوق ایران، مجله علمی پژوهشی، شماره ۸۳، صص ۱۱۳-۱۳۶*
- ۸- مشکات، سید مصطفی (۱۳۹۸)، *مطالعه تطبیقی حیوان آزاری در نظام کیفری ایران و ایالات متحده آمریکا، پژوهش حقوق کیفری، سال هشتم، شماره ۲۹، صص ۱۷۱-۲۰۲*
- ۹- موثقی، حسن (۱۳۹۹)، *نوآوری های اسلام در تبیین و تدوین حقوق حیوانات، فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر، سال ششم، شماره ۱۳، صص ۶۶-۸۸*
- ۱۰- یزدیان جعفری، جعفر (۱۳۹۴)، *جرم انگاری ظلم به حیوانات، مجله حقوق تطبیقی نامه مفید، دوره ۱۳، شماره ۱۰۷، صص ۱۷۵-۱۹۰*

پایان نامه ها

- ۱۱- بادشمال شیشوان، یاسر (۱۳۹۸)، *بررسی حقوق حیوانات در ترازوی جرم شناسی انتقادی، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور واحد تهران جنوب*
- ۱۲- خلیلی، شادی (۱۳۹۶)، *مبانی حمایت کیفری از حیوانات، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و فرهنگ*
- ۱۳- صرافپور، محمد حمید (۱۳۹۷)، *بررسی جرم انگاری نقض حقوق حیوانات در ایران و اسلام، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی*
- ۱۴- فرخ، بهارک (۱۳۹۲)، *نقش سازمان های بین المللی در حمایت از حقوق حیوانات، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه گیلان*
- ۱۵- مسعودی، مجتبی (۱۳۹۶)، *بررسی تطبیقی مسئولیت دارندگان حیوانات در حقوق انگلستان و ایران، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود*

۱۶- نادری، مهرانگیز (۱۳۹۷)، حمایت از حیوانات در قوانین کیفری ایران و آمریکا، پایان نامه برای دریافت

درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند

An approach to animal criminalization and its protections in the relevant Iranian laws and international documents

Shahla Sotoudeh^۱
Aram Rajabzadeh^۲

Abstract

Cruelty to animals is a well-known crime in various jurisdictions. Proper provision of water and food, proper living and psychological conditions and the need for access to health care are among the most important animal rights, which are specifically addressed in domestic law, the Constitution of the Islamic Republic of Iran and criminal law. In the international arena, numerous international instruments in the field of environmental protection and protection of animal rights have been concluded, but nevertheless, we are witnessing widespread violations of animal rights at the national and international levels. Unfortunately, Iran's criminal regulations are very flawed in this regard and, except for a few regulations, there is no general documentation in this regard. Due to the lack of necessary cultural contexts in Iran and the existence of traces of religion in the laws, there are currently no strict laws regarding the criminalization of animal abuse in Iran's criminal regulations and the persecution and killing of animals is very common in Iran. Supporting the biosafety of animals and not punishing abusers has led to many protests. In the present study, we try to examine the crimes against animals and their rights using a descriptive-analytical method.

Keywords:

Animal abuse, criminology, animal rights, international documents, Iran

^۱ Master of International Law, Islamic Azad University, Tabriz Branch, Iran, Member of the Iranian Association for United Nations Studies

^۲ PhD Student in Public International Law, Islamic Azad University, Maragheh Branch, Iran, Member of the Iranian Association for United Nations Studies